

A halálbüntetés története Magyarországon

KISNÉMET Judit

A 20. század második felében már csak kivételes esetekben került sor kivégzésre. Alig kétszáz évvel korábban azonban 180 cselekmény elkövetését rendelték halállal büntetni, olykor a legkegyetlenebb, mai szemmel nézve szinte elképzelhetetlen módon, az elrettentés céljával. Mind a kivégzési, mind pedig az azt megelőző kínzási módszerek az adott korszak büntetőpolitikai döntései szerint változtak. Az 1988 júliusában utolsóként végrehajtott halálbüntetés egy korszakot zárt le, azonban számos kérdést hagyott nyitva, amelyek még napjainkban is jogi, etikai, teológiai és társadalmi vitára adnak okot.

A halálbüntetés a legsúlyosabb büntetési forma az élet elvételét eredményező jogkövetkezmény, amely a bűnösnek ítélt személy életének kioltásában nyilvánul meg. Végrehajtásának módjai gyakran túllépték a kegyetlenség határát. Lassan harminc éve annak, hogy végrehajtották az utolsó halálos ítéletet Magyarországon. A 20. század utolsó felében már csak kivételes esetekben került erre sor, azonban alig kétszáz évvel korábban közel kétszáz bűncselekmény elkövetése vont maga után halálos ítéletet.

A halálbüntetés általános büntetési nem volt Európa-szerte, így Magyarországon is, nem csak emberölés miatt szabták ki. Szent István törvényei a király rágalmazását, Szent László törvényei a lopást, Mátyás törvényei az egyház megszenteltségtelenítését, valamint a nemesi kúriák fosztogatását rendelte halállal büntetni. Ugyanilyen sors várt a közönséges tolvajra, rablógyilkosra, szegényeket nyomorgatóra, az egyházi javak bitorlójára, az idegen pénzt behozó és azt elfogadó személyre, valamint arra, aki egy nemeset megsebesített. A felsorolást hosszan lehetne folytatni. Egy reformkori jogtörténész és író, Sárvány Jakab közlései szerint a feudális magyar büntetőjog 180 bűncselekmény elkövetését büntette halállal. A halálbüntetések alkalmazására vonatkozóan csak szórványosan lelhetők fel megbízható adatok.¹

Az előbbieken említett cselekmények közül a rablógyilkosság a legsúlyosabb, amely büntett elkövetésében az alföldi és kelet-magyarországi megyék jártak élen a 18. század végén. Évente 10–20 embert végeztek ki rablógyilkosság elkövetése miatt, a legkegyetlenebb módon, az elrettentés céljával.

Hazánk évszázadokkal korábbi törvényei egyszerű és minősített kivégzési módokat rögzítettek: az egyszerű kivégzési módok között a lefejezést, az akasztást, a vízbefulladásztást, valamint a zsákba kötést, a minősített kivégzési módok között pedig a kerékbe

1 Horváth (1991)

törést, a karóba vagy nyársra húzást és a megégetést.² Az egyes kivégzési módokat attól függően hajtották végre, hogy az elítélt gyötrelmeit súlyosabb esetekben fokozni vagy kegyelemből megrövidíteni kívánták. „A súlyosbítások első neméhez tartoztak: a kéz vagy nyelv levágása, izzó fogókkal való szaggatás, a vesztőhelyre ló által való hurcoltatás. A második neméhez: a holttest felnégyelése, kerékre való kitétele, megégetése, vízbedobása.”³ A minősített kivégzési módoknak az 1814. május 15-én kelt fejedelmi leirat vetett véget és egyúttal elrendelte a halálbüntetések súlyosbítás nélküli, pallos vagy kötél általi végrehajtását Somogy megyében. Előbbit a nók és nemesek számára tartotta fent. A rendelet 1848-ig volt hatályos.⁴

A nyilvánosság szerepe

Az ítélethozók és végrehajtók célja az volt, „hogy a kivégzések valódi tanmeseként hassanak, hogy a kivégzéseket látogatók mély érzelmi benyomásokkal távozzanak bűn és büntetés szoros kapcsolatáról, a bűnhődés szükségképpeniségéről.”⁵ A kivégzések nyilvánossága ezért az elrettentés szolgálatában állt. Ezeket az alkalmakat előre meghirdetett időpontban – minél több látogató reményében – rendszerint ünnepnapra ütemezték.⁶ A kivégzés nem csupán a halálos ítélet végrehajtását jelentette, hiszen a „kivégzés színház volt, tanulsággal, szórakozással, szenvedéllyel, élvezettel, megindulással és gyűlölettel.”⁷

Kerékbe törés és karóba húzás

A 16–17. század jellegzetes (azonban még a 18. században is alkalmazott) büntetési nemei közé tartozott a kerékbe törés és a karóba húzás. Ezen időszakban a török megszállás, valamint a vallási háborúk és felkelések okozta körülmények a rablók, útonállók és fosztogatók számára kedveztek, s az ilyen jellegű bűncselekmények növekvő számának megfékezése érdekében elkövetőin kerékbe törést és karóba húzást hajtottak végre. A rablógyilkost – mint súlyos bűncselekmény elkövetőjét – kerékbe törésre ítélték, és azt megelőzően még kínzásnak vetették alá.⁸ „A kerék függőlegesen álló oszlopon vízszintesen elhelyezett, tengelye körül forgatható, a közönséges kocsikeréknél jóval nagyobb méretű kerék volt.”⁹ Az ítéletet oly módon hajtották végre, hogy a halálraítélt testét a kerékre helyezték, végtagjait a kerék küllőihez kötötték, a testet pedig a hóhér egy vasbottal a forgó kerék küllői közé törte. Enyhítésként a „kegyelemütést” (*ictus gratalis*) az elítélt fejénél és a felsőtesténél kezdve alkalmazták, amely lehetővé tette a halál gyors beálltát, így mentesítve a halálraítéltet a gyötrelmes szenvedésektől. Lényeges

2 Berta (2002) 285.

3 Uo.

4 Uo.

5 Mezey (2010) 15.

6 Uo. 16.

7 Uo.

8 S. Németh (1956) 65.

9 Uo.

enyhítésnek számított, ha az elítéltet elsőként pallossal lefejezték, s ezt követően csak a testét törték kerékbe. A kerékbe törést abban az esetben is végrehajtották, ha az elítélt a végrehajtást megelőzően – a kínzások következtében – meghalt vagy öngyilkos lett.¹⁰

A végrehajtás eszközeül nem minden esetben kerék szolgált; T alakú létrát is használtak erre a célra. A hóhér vasrúddal, kalapáccsal vagy egy másik kerékkel törte össze az elítélt csontjait. Az elkövetett bűncselekmény súlyától függően bírósági ítélet határozta meg, hogy milyen irányból kezdje meg a hóhér a csontok összetörését.¹¹ Az elrettentés céljával a holttestet napokig a keréken hagyták. Olykor a kerék fölé akasztófát is állítottak, amely azt jelképezte, hogy a halálraítélt a rabláson, útonálláson vagy fosztogatáson kívül más, akasztást érdemlő cselekményt is elkövetett.¹²

A karóba húzás a kerékbe törésnél is súlyosabb, valójában a legkegyetlenebb büntetési nemnek számított, amelyet szintén különböző kínzási módszerek előztek meg, mint például a kar vagy ujjak levágása, illetve a hátból szíj hasítása. A kiszabott büntetési nemek az ország különböző vármegyéiben eltérően kerültek megállapításra, valamint végrehajtásra.¹³ A karóba húzás vagy nyársra vonás enyhébb végrehajtási módja a gerenda (nyárs) szájon át történő bevezetése volt, amely gyorsabb elhalálozást tett lehetővé, szemben a napokig tartó szenvedést okozó, végbélen keresztül történő karóba húzással.¹⁴ A végrehajtás eszközeül egy olyan fára esett a választás, amely képes volt elbírni egy felnőtt ember súlyát. Az így kiválasztott fából a lekérgelését és egyik végének kihegyezését követően egy 20–25 cm átmérőjű, 2,5–2,8 m hosszú oszlop készült.¹⁵ Az elítélt végtagjait megkötötték, majd a karót a végbélnyíláson keresztül felhelyezték – ügyelve, hogy az eszköz létfontosságú szerveket ne sértsen –, majd mellkas- vagy lapockatájékon kivezették. Egyes korabeli ábrázolások hasüregi kivezetésről is tanúskodnak. A karóra olykor egy ülökét szereltek fel, amely – megakadályozva, hogy a testet saját súlya lehúzza – több napra (az általános 2–3 naptól eltérve akár 6–8 napig is) elnyújtotta az elítélt szenvedéseit.

Lefejezés

A leggyakrabban alkalmazott, következésképp legáltalánosabb büntetési nem a lefejezés (*decapitatio*) volt, amelyet bárdal vagy pallossal (*gladio*) hajtottak végre. Amennyiben a törvény külön nem rendelkezett halálbüntetés neméről, „akkor ezen rendszerint a pallossal való lefejezést kellett érteni”,¹⁶ kivéve, ha a büntetés nemének megjelölésére azért nem volt szükség, „mert az általános szokás alapján e tekintetben nem is merülhetett fel kétség.”¹⁷

10 Uo. 66.

11 Berta (2002) 286.

12 S. Németh (1956) 67.

13 Uo. 66.

14 Uo. 67.

15 Berta (2002) 286.

16 S. Németh (1956) 57.

17 Uo.

A pallost tehát nemcsak a legáltalánosabb, de – mai szemmel nézve meglehetősen bizarr módon – a legenyhébb büntetési nemként értékelték. Amennyiben az enyhítés lehetőségei fennálltak, az akasztást lefejezéssel történő büntetésre változtatták, kiváltképp a privilegizált osztály tagjai (nemesek), valamint a nők esetében.¹⁸ A bárdal történő végrehajtás előtt a hóhér a megkötözött halálraítélt fejét egy fatuskóra helyezte, amelyre lesújtott az eszközzel. A lefejezés karddal történő végrehajtása során a fatuskó használatát mellőzték. Ebben az esetben az ülő vagy térdelő halálraítélten egyszeri kardsuhintással hajtották végre az ítéletet. Ez utóbbi módszer – bonyolultsága miatt – kellő fizikai felkészültséget igényelt, ezért csak megfelelő vizsgával rendelkező hóhér hajthatta végre.¹⁹

A nemesek sérelmére elkövetett cselekmények, az úgynevezett nagyobb hatalmaskodás (*actus majoris potentiae*) körébe tartozó büntettek – mint a nemesek életének kioltása, a velük szemben elkövetett testi sértés, tulajdonuk megsértése (házra rontás, birtok elfoglalása) – szintén lefejezést vontak maguk után.²⁰ A hűtlenség (*nota infidelitatis*) – ideértve a felségsértést, a lázadást, az összeesküvést –, valamint a hazaárulás (Mátyás törvényei szerint: pénz- és okirat-hamisítás, nyilvános gyűjtogatás, vérfertőzés stb.) pallossal történő büntetése mellett a kiterjesztő rendelkezések lehetővé tették a bűncselekmény elkövetésével járó teljes jószágvesztést, amely a királyi kincstár gyarapodását szolgálta. A hűtlenségi bűncselekmények körét a 18. századhoz közeledve szűkítették, és egy részét átcsoportosították a nagyobb hatalmaskodási cselekmények körébe. Az 1723. évi országgyűlésen született törvénycikkek alapján már csak az eretnokség és a nagyobb súlyú pénzhamisítás minősült hűtlenségi bűncselekménynek, amelyet a 9. törvénycikk lefejezéssel, majd azt követően elégetéssel rendelt büntetni.²¹

A nemi étellel kapcsolatos bűncselekményeket (így a paráznaságot, a házasságtörést, a kettős házasságot, a nemi erőszakot, valamint a nőrablást) megvalósító személylyel szemben fejesztésnek volt helye. „Az egyszerű nemi érintkezést azonban ebben a korszakban már inkább csak pénzbírsággal (bikapénz, paráz nabírság) büntették.”²² Az emberölést elkövetett személyekkel szemben általános büntetesként pallosnak volt helye, attól függően, hogy az ölési cselekményhez lopás is társult-e, mivel ebben az esetben akasztást alkalmaztak. Amennyiben az emberölést rablás vagy útonállás elkövetése során valósították meg, általános büntetési nemként a kerékbe törést mondták ki.²³ A lefejezés – mint a halálos ítélet végrehajtásának leggyorsabb módja – enyhítést jelentett azon elítéltek számára, akik a bűncselekmény elkövetésében részességet vállaltak vagy beismerő vallomást tettek.

---

18 Uo.

19 Berta (2002) 287.

20 S. Németh (1956) 57.

21 Uo. 70.

22 Uo. 58.

23 Uo. 57.

Akasztás

Az akasztás már az Árpád-kori dekrétumok szerint is a lopási cselekmények jellegzetes büntetése volt. Büntetési nemként elsőként László törvényei között szerepelt, azonban nagy valószínűséggel már Szent István törvényei is ekként büntették a lopást. A 18. században hozott halálos ítéletek körében született bírói döntések is Szent László akasztást elrendelő dekrétumaira hivatkoztak.²⁴ A vagyon elleni cselekmények mellett a megszökött vagy engedély nélkül eltávozott katonákat ítélték akasztófa általi halálra.²⁵ A hagyományosan fából készült akasztófát lassan felváltotta a részben majd teljes egészében kőből készített, eleinte kétágú (ún. társas akasztófa), a 18. század derekára három, majd a 19. századra négyágú akasztófa. „[A] 19. században még főnnállott – kivételesen kettő, igen sokszor három, rendesen pedig négyágú – kőből épített akasztó-fák oszlopait fölül fa gerendákkal kötötték össze. Hogy szabály szerint minden helység határán kellett akasztófának lenni.”²⁶

Ezek a meglehetősen magas, messziről is látható építmények az elrettentést szolgálták, tehát vagy magaslatra, vagy pedig a város kapujába építve, helyzetükből adódóan szembeötlők voltak. A magasság miatt létrát használtak az elítélt felvitelére, ahol a hóhér hurkot kötött a nyakára, majd letaszította. Voltak hóhérok, akik fojtás helyett kitekerték az áldozat nyakát. A hóhérnak két pribékje volt, akik segítettek felhelyezni a köteleket az elítéltre, rendszerint hármat: kettőt a nyakra, egyet pedig a holttest leeresztéséhez. Technikai fejlődést jelentett a hámos módszer, amelybe beleültetve az elítéltet egy csiga segítségével a magasba húzták, a hóhér pedig létrán mászott fel. A holttestet az elrettentés céljával napokon keresztül lógni hagyták, majd a hóhér temette el. Minősített eset volt a magasabbra akasztás, például a lopás vagy orgazdaság miatt halálraítélt hóhér, valamint a tolvajt, rablót magához fogadó, neki szállást biztosító személy esetében.²⁷

Az akasztás a leggyakoribb kivégzési mód volt a 18. századtól. Az 1814. május 15-i rendelet csak az akasztófa általi halál végrehajtásának lehetőségét hagyta érvényben, valamint enyhébb végrehajtási módként a pallos alkalmazását kizárólag a nők és a nemesek vonatkozásában 1848-ig. 1870–1990-ig az akasztás általános büntetési nem volt Magyarországon. Az akasztásokat gyakran a nyilvánosság előtt hajtották végre, Somogy megyében például az 1870-es évek végéig. Somogy vármegye vesztőhelyén egy téglaoszlopokon álló, akácfából készült gerendán egyszerre legfeljebb nyolc emberen tudtak halálos ítéletet végrehajtani.²⁸

24 Uo. 61.

25 Uo. 62.

26 Vajna (2007) 174.

27 S. Németh (1956) 63.

28 Berta (2002) 287.

Kínzási módszerek

Az emberölést elkövetőkkel szemben a beismerő vallomás kicsikarására kínvallatásnak volt helye egy véleményező orvos jelenlétében, akinek biztosításáról azonban a megyék gyakran megfeledkeztek, így a források ritkán számolnak be orvos jelenlétében végrehajtott kínzásokról. A kínvallatásnak számos módja volt, köztük a csigázás, az ujjak összepréselése, a spanyolcsizma, a megköltözés.²⁹

A sok esetben szinte nyomorékká kínzott vádlottat nem lehetett úgy kibocsátani az eljárásból, hogy ártatlannak bizonyuljon, hiszen ez csorbította volna az igazságszolgáltatás tekintélyét.³⁰ A pallossal történő végrehajtást gyakran megelőzte a különböző kínzási módok alkalmazása, amely a büntetés súlyosítását, valamint esetenként a bűntársak személyének kiderítését szolgálta. A tüzesített csípővassal való kínzás, a szíjhasítás az elítélt hátából, a nyelv kitépése vagy kivágása, hamis eskü vagy szülőbántalmazás esetében pedig a kéz vagy az ujjak levágása tartozott a jellemző kínzási módok közé.³¹ A rablógyilkosságot elkövetőkön leggyakrabban kerékbe törést, eleve-nen karóba húzást és pallost alkalmaztak. A halálos ítéletek végrehajtását megelőzően testi fenytéseknek és különböző kínzási módoknak volt helye. Az égetéssel elkövetett rablógyilkosságot lefejezéssel és a holttest kerékre helyezésével büntették. A lefejezés végrehajtása előtt súlyosbításként forró fogókkal csipkedték a halálraítélt testét Bihar megyében rablógyilkosságért akasztás járt. Zala és Csongrád megyében a jobb kéz levágása előzte meg a lefejezést, majd a holttestet kerékre helyezték.

Számos esetben a bíróság rendelkezése szerint az egyszerű módon (akasztással vagy fővételrel) kivégzett elítélt holttestét megégették, karóba húzták vagy kerékbe törték.³² Szándékos emberölést elkövetővel szemben pallost alkalmaztak, kínzásként pedig azt megelőzően valamelyik kar levágását. Pest megye törvényszéke olyan ítéletet is hozott, amelyben az emberölésen kívül más cselekményeket is elkövető terheltet lefejezésre és a lefejezést követően nyelvének kivágására ítélték. A gondatlanságból elkövetett emberölést elkövetőket vérdíj megfizetése mellett börtönbüntetésre és botütésre ítélték. A feleséggyilkosokra pedig pallos várt, és azt megelőzően jobb kezük levágása. Súlyosabb esetekben a levágott fej kerékre helyezését is elrendelte a törvényszék.³³

A halálbüntetések végrehajtása a 18. században – reformkori törekvések a halálbüntetés eltörlésére

A közép- és kora újkori Magyarországon a halálbüntetés általános büntetőjogi jogkövetkezmény volt, erre latin elnevezése (*poena ordinaria*) is utal. Alkalmazása nemcsak a humanista eszmények térhódítása miatt, hanem sokkal inkább az értékes munkaerő megtartása érdekében mérséklődött. „A legkülönbözőbb élet, testi épség, állam, val-

²⁹ Hajdú (1996) 138.

³⁰ Mezey (2010) 152.

³¹ S. Németh (1956) 60.

³² Kabódi–Mezey (1985)

³³ Hajdú (1996) 145.

lás, sőt vagyoni elleni bűncselekmények esetében szabhattak ki, leginkább szokásjogi alapon vagy helyi írott jogi (statuális) szabályozás keretében.”³⁴ A halálos ítéleteket a legtöbb esetben olyan terhelteken hajtották végre, akik az adott vidéken idegenek voltak, s ez azt feltételezte, hogy lehetséges hozzátartozó híján elhalálozásuk bármilyen hiányt nem jelentene, továbbá „a meghozott halálos ítéleteket sem mindig hajtották végre, hanem a lehető legtöbb esetben éltek a kegyelem eszközével.”³⁵ Ennek ellenére évente több száz kivégzést hajtottak végre, amely tendencia a felvilágosodás idején született alapelvek következtében csökkent, és a 18. század közepétől véget is ért.

„A felvilágosodás korszakában feltámadó abolicionista mozgalom Magyarországon sem maradt hatás nélkül.”³⁶ Az emberi test kezelésében jelentősebb változás csak a 18. században következett be. „Akkor a verpad már nem a középkornak a halált misztériumnak fölfogó színpada, hanem a tiszta kegyetlenség példázata volt.”³⁷ A felvilágosodás eszméi a halálbüntetéseket is elérték a 18. század végére: Mária Terézia rendelettel tiltotta meg a kínzás alkalmazását a büntetőeljárásban, noha a *Jogtudományi Közlöny* 1901. évi 46. számában közöltek szerint „a kínvallatás Magyarországon rendszeresítve sohasem volt. A nemeseket illetőleg egyenes tilalom állott fen, mint Verböczy III. 20. cikke tanúsítja. A nem-nemesekre megtűrték.”³⁸ Az, hogy elindultunk a sötét középkorból kivezető úton, illetve a boszorkányság megítélése körüli változások Mária Terézia nevéhez köthetők, aki 1756-ban elrendelte, hogy a boszorkánysággal vádolt személyeket csak kellő és alapos körülmények között lehet elítélni. 1768-ban általános jelleggel betiltotta az ilyen eljárások megindítását.³⁹

Bár a kínvallatások megszüntetése Mária Terézia uralkodásának idejére esik, ténylegesen II. József alatt valósult meg, a halálbüntetés eltörlésével együtt. Utóbbi helyébe legsúlyosabb büntetesként a hajóvontatás lépett.⁴⁰ A királyra nagy hatást gyakorolt a Hont vármegyei „emberevő cigányok” esete. A vád szerint a megyében eltűnt embereket cigányok ölték meg és fogyasztották el, és bár 84 beismerő vallomás született, egy esetben sem került elő tárgyi bizonyíték, tanúvallomás. A negyvenegy halálos ítéletet a bűnösség súlyosságára való tekintettel lefejezéssel, felakasztással, kerékbe töréssel, élve karóba húzással, valamint élve felnégyeléssel hajtották végre, a testrészeket pedig tucatnyi faluban kifüggesztették. II. József közbelépésére az ügyben további vádlottakon már nem hajtottak végre halálbüntetést.⁴¹ II. József csupán a katonai bűncselekmények vonatkozásában hagyott teret a hóhér kezének, legalábbis egy rövid időre, mivel a király halálát követően hatályba léptek a korábbi magyar szabályozások, amelyek a halálbüntetést már csak a legsúlyosabb bűncselekményekre kívánták szorítani.⁴²

34 Tóth (2010) 52.

35 Uo. 2.

36 Szalóki (2008) 41.

37 Mezey (2010) 19.

38 Fayer (1901) 334.

39 Tóth (2008) 2.

40 Horváth (1991)

41 Firon (1991) 72.

42 Horváth (1991)

Az alapvető jogok elismerésével csökkent a halálos ítéletek száma és a tortúra intézménye, azonban ez egy igen lassú folyamat eredményeként nem egyik évről a másikra következett be, így „a vármegyei gyakorlatban több helyütt még a reformkorban is voltak kínvallatások vagy minősített kivégzések, és ezek hatásai eltartottak majdnem a Csemegi-kódexig.”⁴³

A halálbüntetések végrehajtása a 19. században

II. József 1790-ben bekövetkezett halála előtt valamennyi rendelkezését visszavonta. Ennek következtében a nemesi ellenállás felerősödött, az uralkodók pedig inkább az új külpolitikai kihívásokkal való foglalkozást részesítve előnyben nem szenteltek kellő figyelmet a magyar törvényhatósági büntető ítélkezésnek, következésképp az ellenőrizetlenség a halálbüntetések kiszabásának elszaporodásához vezetett. A végrehajtás módja valamelyest humanizálódott: mérsékeltek a rendkívüli szenvedéssel és kínzással egybekötött halálbüntetések végrehajtását, és ennek két módozatát – az akasztást és a fővesztést – ismerték. Az új szabályozás ellenére egészen 1827-ig hajtottak végre kerékbe törést.⁴⁴ Az önkényes jogszolgáltatás megszüntetéséhez és egyúttal a humanizálódás hatékony elősegítéséhez kétségkívül egy olyan büntető törvénykönyv járult volna hozzá, amely az egész ország területén azonos feltételek mellett szabályozta volna az ítélkezés gyakorlatát.

Az 1878-as büntető törvénykönyv tárgyalásain éles vita övezte a lehetséges kivégzési módszereket. A *guillotine* (nyaktiló) meghonosítására irányuló törekvések nem hoztak eredményt; az akasztás vált általánossá, azonban a kivégzést már zárt helyen, királyi ügyész, törvényszéki bíró, jegyző, a helyi közigazgatási hatóság képviselője, fogházfelügyelő, lelkész, valamint a halált megállapító két orvos jelenlétében kellett végrehajtani. Jelen lehettek továbbá az elítélt rokonai és a védő, valamint – a királyi ügyész engedélyével – a kizárólag férfi érdeklődők.⁴⁵

A módosult bírói gyakorlatnak köszönhetően halálbüntetés kiszabására így viszonylag ritkán került sor, kizárólag gyilkosság elkövetése esetén. 1896 és 1900 között nem hajtottak végre halálos ítéletet. E békésnek mondható korszak az I. világháború kitörésével véget ért, és a háborút követően a rendeleti szintű büntetőjogi normák újabb cselekményekre terjesztették ki a halálbüntetés kiszabásának lehetőségét.⁴⁶

A kötél általi halálos ítélet végrehajtásának rendjét az 1880-ban hozott első miniszteri rendelet szabályozta, többek között azt is, hogy az ítélet a kihirdetésig hivatali titokként kezelendő. A döntés reggeli órákban való kihirdetése csak a hóhér rendelkezésre állása estén történhetett meg. A kihirdetést megelőző 24 órában a halálraítélt – egyházi személy általi – lelki gondozásba került. Ez idő alatt az elítélt kizárólag hozzátartozóival találkozhatott. A halálos ítélet elhalasztása a 24 órát nem haladhatta meg. Az ítéletet a nyilvánosság kizárásával, zárt helyen kellett végrehajtani, legalább

43 Tóth (2008) 1.

44 Uo. 4.

45 Kabódi–Mezey (1985)

46 Tóth (2010) 52.

tíz (férfi) tanú jelenlétében. A halál beálltának orvos általi megállapítását követően a holttestet még harminc percig az akasztófán kellett lógva hagyni, és csak megismételt orvosi vizsgálatot követően lehetett leemelni. Az elítélt holttestét eltemetés céljából nem adhatták ki.⁴⁷

A Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet történetében jelentős volt Takács János fogvatartott esete, akinek rablógyilkosság elkövetése miatti kötél általi halálos ítéletét a királyi kúria 1880 áprilisában mondta ki. „Ezen halálos ítélet felterjesztetett Ő császári és apostoli kir. feleségéhez netalálni [sic!] megkegyelmezés végett; Ő Felesége önnek nem kegyelmezett meg és így ezen halálos ítélet 24 óra múlva, vagyis holnap ilyenkor önön végre fog hajtatni.”⁴⁸ A fogvatartott távollétében zárkáját siralomházzá alakították át, „kirakták az ágyakat, csak egyet hagyván meg, egy nagy asztalt állítottak be, melyet fehér lepel takart, rajta két égő viaszgyertya között egy nagy feszület az üdvözítő alakjával.”⁴⁹ A kivégzés napján a törvényszék termében jelen volt a törvényszéki bíró, a törvényszéki jegyző, a királyi ügyész, az alispán, a szolgabíró, a városi kapitány, a törvényszéki orvos, az elítélt védője, valamint olyan bizalmi férfiak, akik valamely község elöljárói voltak. A királyi ügyész, miután megállapította, hogy valamennyi meghívott jelen van, „a megjelenteket felszólítja a megyeház kisudvarába lemenni.”⁵⁰

Takács János elítéltet hat fegyveres börtönőr kísérte a kivégzés helyszínére. A törvényszéki bíró ismertette az általa elkövetett rablógyilkosság miatt, három bíróság által egyhangúlag hozott ítéletet, valamint a kegyelmi kérvény visszautasításának tényét. Egyúttal „felhívta, hogy ez utolsó perczben béküljön ki Istenével és a társadalommal.”⁵¹ A halálos ítéletet a hóhér és két segédje hajtotta végre, amely idő alatt egy lelkész imádkozott, majd a végrehajtást követően üdvözlötet, valamint a temetéseken szokásos imát mondta el. A végrehajtás után öt perccel a királyi ügyész felhívta a törvényszéki orvost a halál beálltának megállapítására, amely során az orvos „kibontá az elítélt felső ruháját és ingjét, azután kezét az elítélt meztelen mellére tette, majd ismét mindkét szemhéját felemelte, és ezután kijelenté, hogy a halál bekövetkezett.”⁵²

A Habsburg kormányzati törekvések csökkentették a halálbüntetések számát a 19. század első negyedében; a halálbüntetés eltörlése a korszak liberális politikai gondolkodásában is jelen volt, azonban a többéves előkészítő munka és hosszas parlamenti vita árán megszületett büntető törvénykönyv sem tudta teljesen száműzni. Az enyhítő körülmények figyelembevételével, de továbbra is életben tartotta az előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölés, valamint a király elleni gyilkosság kísérletének szankciójaként (fejvételrel vagy akasztással megvalósítva).⁵³ A törvény hatálybalépésétől az első világháborúig összesen 38 halálos ítéletet hajtottak végre, mindegyiket emberölés miatt.

47 Berta (2002) 288.

48 Lőrincz (2011) 86.

49 Uo. 87.

50 Uo. 88.

51 Uo.

52 Lőrincz (2011) 89.

53 Bató (2002)

A halálbüntetés kérdése a 20. században

A „büntetőjogi szempontból nyugodt időszaknak tekinthető”⁵⁴ századforduló idején már-már közelinek tűnt a halálbüntetés kiiktatása a magyar büntetőjog rendszeréből, azonban a statáriumot magával hozó első világháború és az azt követő forradalmi helyzetben működő rendkívüli ítélkezés további bűncselekményekre terjesztette ki, első sorban a politikai ellenfelek eltávolításának céljából. A két világháború közötti időszak meglehetősen konfúz helyzetet teremtett, hiszen a liberális büntetőjog látszatának fenntartása mellett melléktörvények tették lehetővé az Európában burjánzó jobboldali diktatúrák (így különösen a fasiszta és nemzetiszocialista) eszméi szerint szükséges halálbüntetés széles körű alkalmazását.

Tényleges szerephez a statárium a biatorbágyi viadukt 1931. augusztus 13-án, a hajnali órákban, Matuska Szilveszter által elkövetett felrobbantásának ügyével jutott, amikor is Zsitvai Tibor igazságügy-miniszter a merénylet után hat nappal hozott rendeletében⁵⁵ a halálbüntetést kiterjesztette a „hatóság ellenes cselekedetekre, a magánosok elleni csoportos erőszakra, a lőfegyver használatával elkövetett gyilkosságra és szándékos emberölésre, a közegészség ellen halál okozásával elkövetett büntetettre, a vaspályákon vagy hajókon elkövetett közveszélyű cselekmények büntetésére, az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló büntetettre, valamint e deliktumok kíséretére is. Bár a Bécsben – többek között ottani bűncselekmények miatt is – elfogott biatorbágyi merénylet, Matuska Szilvesztert nem végezhették ki, mivel az osztrákok az általuk kiszabott hatéves börtönbüntetés letöltése után csak azzal a feltétellel adták őt ki Magyarországnak, hogy az nem alkalmazhat olyan szankciót (nevezetesen halálbüntetést), ami Ausztriában nem létezik, és így Horthy kénytelen volt a büntetést kegyelemből életfogytig tartó szabadságvesztésre átváltoztatni, ám több másik személyt az így lehetővé vált rögtönítélő eljárás keretében nemcsak halálra ítélték, hanem ténylegesen ki is végeztek.”⁵⁶

A II. világháborút követően a joggyakorlat változása magával hozta a halálbüntetéssel szankcionált bűncselekmények körének változását, amely szorosan összefüggött a világháború folyamán elkövetett háborús, valamint népellenes bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonásával. A rögtönbíráskodási eljárási szabályok kimondták, hogy ha a rögtönítélő bíróság a terheltet valamely, rögtönbíráskodás alá tartozó bűncselekményben (gyilkosság, szándékos emberölés, rablás, robbanóanyaggal elkövetett bűncselekmények, vasúti berendezéseket szállító eszközöket károsító lopás, gátrombolás, gyújtogatás, lőszerral való visszaélés) egyhangúlag bűnösnek nyilvánította, ítéletében halálbüntetést szabott ki. Az ítéleteket három éven keresztül nyilvánosan, az Oktogonon, valamint a Markó utcai börtön (mai Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet I. objektumának) udvarán hajtották végre.⁵⁷ 1945 után a jogfejlődés jócskán kiterjesztette a halálbüntetés alkalmazásának lehetőségét, így például a társadalmi tulajdon megkárosítóira, valamint a katonaszökevényekre is.

54 Tóth (2007) 49.

55 1931. évi 10.479. számú rendelet

56 Tóth (2010) 53..

57 Firon (1991) 98.

Az 1878-as büntető törvénykönyv általános részét felváltó 1950. évi II. törvény indokolásában a halálbüntetést általános büntetési nemként szabályozta, alkalmazásának szükségességében kétség nem merült fel, és részletesebb okfejtés nélkül leszögezte, hogy a hazai körülmények még nem állnak a fejlődés azon fokán, amely lehetővé tenné eltörlését. 1945 után reneszánszát élte a halálbüntetés, a kivégzésekről készített statisztikai adatszolgáltatás szünetelt. A legkorábban megjelenő adatok kétségesek, hiszen a rendes bíróságokon kívül külön- és rendkívüli bíróságok is hoztak ítéleteket. Ilyenek voltak a rögtönítélő bíróságok és a népbíróságok. A bírósági statisztikák irreális adatokat közöltek a kiszabott és végrehajtott halálbüntetések vonatkozásában. Az 1956-os forradalom megtorlásának időszakában a bíróság által közölt hatvan halálos ítélettel szemben valójában csak Budapesten mintegy háromszáz kivégzés történt. 1956 és 1961 között összesen 277 embert akasztottak fel, ebből 115-öt katonai és 162-t polgári bíróság ítélete alapján.⁵⁸ 1971-től 1990-ig 53 jogerős halálos ítélet született, ebből ötvenet végre is hajtottak.

A 20. század második felében a halálbüntetés kivételes jellegű, „a büntetés kiszabásánál, a konkrét bűncselekmény társadalomra veszélyességi fokának a megállapításánál a bíró számára előírta”,⁵⁹ hogy a halálbüntetés kiszabására akkor kerülhet sor, ha a büntetés célja más büntetéssel nem érhető el. A halálos ítéletet csak abban az esetben hajthatták végre, ha a kegyelmi kérelmet a Népköztársaság Elnöki Tanácsa elutasította. A védő akkor is benyújtotta a kegyelmi kérelmet, ha azt az elítélt egyébként nem kérte.⁶⁰

A halálbüntetésre ítélték fogva tartására az előzetes letartóztatásra vonatkozó rendelkezések voltak irányadók. A halálos ítélet kimondása után várható ön- és közveszélyes cselekmények, ellenszegülés megakadályozása érdekében az intézet parancsnoka a felügyeletre, az őrzésre, valamint az életrendre vonatkozó általános szabályoktól eltérhetett. „A halálbüntetést a kegyelmi kérelem elutasításának kihirdetését követő napon, zárt helyen, kötéllel, vagy lőfegyverrel kell végrehajtani.”⁶¹ A halálbüntetés végrehajtására az intézetet az országos parancsnok jelölte ki.⁶² „A halálbüntetés végrehajtásánál a kijelölt bírónak, ügyésznek, jegyzőkönyvvezetőnek, orvosnak, a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokának, az ítéletvégrehajtonak és a végrehajtás biztonságát szolgáló őrségnek kell jelen lennie. Az igazságügyminiszter mások jelenlétét is engedélyezheti.”⁶³ A halálbüntetés végrehajtása az ítéletvégrehajtó feladata. „A halál beálltát orvos állapítja meg.”⁶⁴

A kivégzett holttestét köztemetőben kellett eltemetni. A temetésről a büntetés-végrehajtási intézet gondoskodott, erről a kivégzett közvetlen hozzátartozóját értesítette. A halálbüntetés végrehajtását a büntetés-végrehajtási intézet az elsőfokú bírósággal,

58 Uo. 99.

59 Tóth (2011)

60 Horváth (1983) 49.

61 Bv. tvr. 17. § (1)

62 101/1981. (IK. 2.) IM számú utasítás, 129. § (4) bek.

63 Bv. tvr. 17. § (2) bek.

64 Bv. Szab. 153. § (1) bek.

a kivégzés helyes szerint illetékes tanács anyakönyvvezetőjével, a kivégzett lakóhelye szerint illetékes rendőrkapitánysággal, és amennyiben a kivégzett hadköteles volt, úgy az illetékes hadkiegészítési és területvédelmi parancsnoksággal közölte.⁶⁵

A hóhér

A hóhér mint a „hivatásos, foglalkozásszerűen büntetőítéleteket foganatosító bírósági végrehajtó személy”⁶⁶ becstelennek számított. Rendes fizetése mellett minden végrehajtott halálos ítélet után – a büntetés nemétől függően – meghatározott díjban részesült. A legcsekélyebb összeg a megfojtásért, busásabb pedig a kerékbe törésért járt, továbbá a kivégzett személy ruhái és csizmája is a végrehajtót illették.

„Békés-megye 1716. évi határozata a hóhérnak járó természetbeli illetményeket állapítja meg. Jár neki köpeny, posztóból való öltöny, fekete sapka, két pár csizma, továbbá öt »kisköb« pozsonyi búzás, s 12 Ft készpénz.”⁶⁷ A kivégzést megelőző kínzásokat hóhér hajtotta végre. Azon korabeli felfogás alapján, miszerint a hóhér kegyetlen ember, a bírónak fel kellett hívnia a végrehajtó figyelmét a szabályos eljárásra, a kivallatás során a szükséges mérték túllépésének, a rendszeresített kínzóeszközökön kívüli szerszám, eszköz alkalmazásának tilalmára. A hóhér tevékenysége a végrehajtással összefüggésben a kivégzett személy eltemetésére is kiterjedt. Ha az elítélt a kivégzést megelőzően öngyilkosságot követett el, az ítéletet a hóhér az öngyilkosságra való tekintet nélkül is végrehajtotta. Ez a metódus az elrettentést szolgálta.⁶⁸

A halálos ítélet végrehajtásával összefüggő feladatokat a 20. század második felében a büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagjai három-négy fős csoportban végezték. A fogvatartottak őrzése, felügyelete és ellenőrzése – mint elsődleges szolgálati feladatok – mellett ellátták a halálos ítéletek végrehajtását is. Az utolsó magyar hóhéreként ismert Pradlik György 1976-ban került a Budapesti Fegyház és Börtön hivatásos állományába mint körletfelügyelő. Az akkori hóhér halálát követően jelentkezett a tisztségre, majd 17 éven keresztül tevékenykedett ebben a másodlagos munkakörben. Az országot járva két segédjével több büntetés-végrehajtási intézetben, így Szegeden, Győrött és Vácott biztosította a kötél általi halál bekövetkeztét. 1988 júliusában szintén Pradlik közreműködésével történt az utolsó kivégzés.

Az ítélet végrehajtásának napján a végrehajtó csoport reggel 4 óra 30 perckor kezdte meg szolgálatát, amelynek során elvégezték a kivégzőeszköz állapotának és működésének ellenőrzését, valamint megtették az utolsó egyeztetéseket a különböző munkafázisok vonatkozásában. A kéz- és lábibilinccsel ellátott halálraítélt két büntetés-végrehajtási biztonsági felügyelő kísértében került a vesztőhelyre. A végrehajtás rendszerint reggel öt óra magasságában történt. Pradlik másodlagos munkaköre családtagjai előtt ismeretlen volt. Arról, hogy miképp küzdött meg a munkaköri kötelezettséggel járó lelki teherrel, senkinek nem számolt be. Munkájára a társadalom megkönnyebbülé-

65 Szakut. 130. § (2) bek.; Horváth (1983) 50.

66 Mezey (2010) 148.

67 S. Németh (1956) 60.

68 Uo.

sét szolgáló, önként vállalt feladatként tekintett. Teher jobb híján a végrehajtásra váró elítéltek lelkére nehezedett, akikkel szemben a halálos ítélet kiszabását mindenkor jogosnak ítélte.⁶⁹

Összegzés

A 18. század végén a szigorú magyar jogalkalmazás és ítélkezés miatt a halálbüntetéssel járó bűncselekmények száma magas, azonban a reformkor vívmányai révén az emberi élet felértékelődik; az eszmék hatására csökken a halálbüntetéssel fenyegetett cselekmények száma, felmerül a halálbüntetés eltörlésének gondolata, de ezt a világháborút követő ítélkezési gyakorlat drasztikusan felülírja. Az EU emberjogi politikájának célkitűzéseként a halálbüntetés eltörlésére irányuló törekvés a 20. század második felében újra megfogalmazódik, és egyúttal a globális tendencia is ez irányba mutat, elérve Magyarországot is. Bár a halálbüntetés eltörlése egy korszakot zár le 1989-ben, számos kérdést hagy továbbra is nyitva, amelyek egy különös kegyetlenséggel elkövetett, nagy sajtónyilvánosságot kapott ügy kapcsán felerősödnek, így elmondható, hogy a halálbüntetés még mindig napjaink egyik legvitatottabb jogi, etikai, teológiai és társadalmi kérdése

IRODALOMJEGYZÉK

1931. évi 10.479. számú rendelet
 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról (Bv. tvr.) 101/1981. (IK. 2.) IM számú utasítás a Büntetés-végrehajtási Szabályzat végrehajtásáról 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól (Bv. Szabályzat)
- Bató Szilvia (2002): A reformkorban érvényesülő szankciórendszer Békés vármegye 1844. évi gyakorlatában. In: *Börtönügyi Szemle*, 21. évf. 1. sz. 93–111.
- Berta Gyula (2002): *Betyárok, hóhérok, börtönök Somogyban*. Kaposvár, Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet.
- Fayer László (1901): Kínvallatás és a halálbüntetés elleni küzdelem Magyarországon. In: *Jogtudományi Közlöny*, 36. évf. 46. sz. 333–336.
- Firon András (1991): *Káin bélyeg – Nyugdíjazzuk-e végleg a hóhért?* Budapest, Panoráma Kiadó.
- Hajdú Lajos (1996): *Bűnözés és büntetőbíráskodás a XVIII. század hetvenes éveinek Magyarorszáგában*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Horváth Tibor (1983): A halálbüntetés végrehajtása. In Horváth Tibor (szerk.): *Büntetés-végrehajtási Jog II.* Budapest, BM Kiadó.
- Horváth Tibor (1991): A halálbüntetés megszüntetése Magyarországon. In: *Dokumentumgyűjtemény*. Miskolc, Halálbüntetést Ellenzők Ligája.
- Kabódi Csaba – Mezey Barna (1985): A halálbüntetés diadalútja az ókorban és a középkorban. In: *Módszertani Füzetek*, 2. évf. 3. sz. 40–52.
- Kállay István (1996): *Városi bíráskodás Magyarországon 1686–1848*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Mezey Barna (2010): *Régi idők tömlőcei – Büntetések, börtönök, bakók*. Budapest, Rubicon-Ház Bt.
- S. Németh Lajos (1956): Büntetések története Magyarországon. In: *Az állam kialakulásától a reformkorig 1000–1848*. Budapest, BM
- Szalóki Gergely (2008): Halálbüntetés a Csemegi-kódexben. In: *Belverde*, 20. évf. 3–4. sz. 41–47.

69 Frei (1997)

Tóth J. Zoltán (2007): Rendkívüli büntetőjog és halálbüntetés az 1910-es évek Magyarorszáján. In: *Themis*, 6. sz. 49–62.

Tóth J. Zoltán (2011): *A büntetőjog normalizálódása és az abolíció eszméjének térhódítása Magyarországon: a halálbüntetés szabályozása a '60-as évek elejétől a '80-as évekig*. Forrás:

www.debrecebijogimuhely.hu/archivum/3_2007/a_buntetojog_normalizalodasa_es_az_abolicio_eszmejenek_terhoditasa_magyarorszagon/ (2016. 01. 10)

Vajna Károly (2007): *Hazai régi büntetések*. Budapest, Pytheas.

SUMMARY

The History of Capital Punishment in Hungary

KISNÉMET Judit

It was nearly 30 years ago when the last death penalty was executed in Hungary. In the second half of the twentieth century executions were implemented only in exceptional cases. However, barely two hundred years before, 180 committed offenses were punished by death, sometimes in the most brutal way with the aim of deterrence. The methods of execution and torture changed according to the criminal policy decisions of the period. The last executed death penalty in July 1988 closed a period; however, a lot of controversial (legal, ethnic, theological and social) issues remain unresolved.